

**Elisabeth Lalk Borghorst
Edelman in barre tijden.
Het leven van Gottlieb
Alexander von Blomberg
(1744 – 1834)**

(Aspekt: Soesterberg 2012), 262 blz.,
€ 19,95

Bij haar opa en oma stond in de kamer een mooie piano met daarop de naam Gottlieb. Toen Elisabeth Lalk Borghorst vroeg waar dat instrument en die naam vandaan kwamen, deden opa en oma een beetje geheimzinnig. Gottlieb Alexander Georg Aemilius staat in de Staatsarchieven van het kleine vorstendom Lippe ingeschreven als zoon van Heinrich Lalk en Johanna Funke. Maar Heinrich Lalk was invalide en helemaal niet in staat om kinderen te verwekken. Gottlieb was dan ook een buitenechtelijk kind, van Funke en toenmalig hofmaarschalk Alexander von Blomberg. Over deze verre voorvader schreef Lalk Borghorst *Edelman in barre tijden*, gebaseerd op zijn dagboeken en nagelaten schilderijen. Gemakkelijk had Gottlieb het inderdaad niet. Toen zijn moeder overleed, bleef hij met lege handen achter, in het leger werd hij gepest, aan het hof moet hij de eerste tijd voor een wispelturige vorst (Leopold I) zorgen, zijn zoon leed aan depressies en ontvluchtte uiteindelijk het land om zich in Nederland te vestigen, zijn vrouw stierf voortijdig en hij had een buitenechtelijke affaire met een vrouw die veel lager van stand was. In de periode van de Amerikaanse vrijheidsoorlog, de Franse Revolutie en de vlucht van stadhouder Willem V met zijn vrouw naar Engeland ontwikkelde Lippe zich tot een klein verlicht vorstendom. Gottlieb stond de vorst als hofmaarschalk terzijde, zoals een persoonlijk assistent dat tegenwoordig zou doen. Lalk Borghorst gaat voor haar beschrijving vooral uit van de

dagboeken van haar voorvader. Als hofmaarschalk staat Gottlieb dicht bij de vorst (of regentes), maar heeft hij ook veel te maken met allerlei boeren, burgers en buitenlui die om de een of andere reden met de vorst van doen krijgen. In zijn dagboeken, die niet voor de buitenwereld bedoeld zijn, beschrijft Gottlieb onverbloemd zijn indrukken en gevoelens. Op die manier krijgen we een goed idee van het reilen en zeilen van het hofleven in Detmold aan het begin van de negentiende eeuw. Veel meer dan dat wordt het echter niet, terwijl de wereld zowat in brand staat. Van de Amerikaanse vrijheidsoorlog krijgen we slechts mee dat Gottlieb bij zijn regiment wat troepen opgesteld ziet staan die van hun vorst de grote oversteek moeten maken. De Franse Revolutie wordt af en toe genoemd. Gottlieb heeft aan een bezoek aan de Republiek vrienden overgehouden van wie hij eens in de zoveel tijd een brief ontvangt. De dagboeken van een insider aan het hof zouden een prima uitgangspunt kunnen zijn om de gevolgen van de democratische revoluties voor een van die Duitse vorstendommen in kaart te brengen. Hier en daar vangen we wel wat op over wat er zich buiten de paleismuren van Detmold afspeelt, maar de barre tijden uit de titel slaan vooral op Gottliebs eigen belevenissen.

Daan Schuijt

**Irvin D. Yalom
Het raadsel Spinoza**

(Balans: Amsterdam 2012), 440 blz.,
€ 19,95

Ruim een half jaar nadat de Duitsers Nederland waren binnengevallen, kwamen mensen van de ERR, *Einsatzstab Reichsleiter Rosenberg*, met grote limousines voorrijden bij het Spinozamuseum in Rijnsburg. Ze namen alles mee: de boeken, een buste en een portret van Spinoza. Ze voerden de boel af en verzegelden en onteigenden het museum. Yalom, een van de beroemdste psychiaters ter wereld, kreeg dit verhaal te horen toen hij het Spinozamuseum bezocht. Hem werd ook verteld wat de officiële reden van de plundering van de bibliotheek van Spinoza was: 'Er bevinden zich waardevolle vroege werken onder die van groot belang zijn voor nader onderzoek naar het raadsel Spinoza.' Yalom vroeg zich af waarom Alfred Rosenberg – de belangrijkste ideoloog van het antisemitisme – het 'raadsel (van de jood) Spinoza' wilde oplossen. Hij besloot te gaan schrijven over dit raadsel en omdat er weinig authentieke bronnen over Spinoza aanwezig zijn, schreef hij een *roman* over zijn innerlijke leven. Hij ging ervan uit dat zijn ervaringen als psychiater hem daarbij goed van pas zouden komen. In een tweeluik schetst de schrijver om en om het leven van Spinoza en Rosenberg. Zo springt het verhaal heen en weer van de zeventiende naar de twintigste eeuw en wordt ons een boeiend beeld geschetst van enerzijds het wel en wee van de joodse gemeenschap in Amsterdam rond 1656 en anderzijds het antisemitische gedachtegoed van Alfred Rosenberg. Over Baruch de Spinoza – volgens Jonathan Israel het grote voorbeeld van een radicale verlichter – werd vanwege zijn afwijkende ideeën in 1656 een banvloek uit-

gesproken. Niemand van de joodse gemeenschap mocht nog contact met hem hebben. Yalom probeert te duiden wat dit voor Spinoza betekende. Alfred Ernst Rosenberg was de partij-ideoloog van de NSDAP en bekleedde een aantal meer of minder belangrijke posten in de nazi-regering. Hij wordt beschouwd als degene die de kernpunten van de nazi-ideologie heeft ontwikkeld en op schrift gesteld. Yalom houdt zich in zijn roman wat de levensloop van Rosenberg betreft aan de feiten, maar de kracht van zijn verhaal zit in de fictieve gesprekken die hij tussen Rosenberg en een psychiater weergeeft. Het beeld dat uit deze gesprekken oprijst, is dat van een man die moeite heeft zich te hechten aan andere mensen en die in de partij, ondanks de invloed die hij heeft gehad op het ontwikkelen van de nazi-ideologie, toch een eenling bleef die grote psychische problemen kende. Op een soms beangstigende manier beschrijft Yalom de zielenroerselen van een antisemiet die volledig overtuigd is van zijn gelijk en die zijn ideeën ook weet over te brengen op anderen. En hoe zit dat nu met het 'raadsel Spinoza'? Bestond het raadsel uit het feit dat Rosenberg zich niet kon voorstellen dat hij de radicale ideeën van een jood bewonderde? Lees voor de oplossing van het raadsel dit boeiende boek van Yalom, waarvan de inhoud vast meeklinkt in uw lessen over de Republiek in de zeventiende eeuw en nazi-Duitsland.

Teun Monster ■

Back to the future

Het was vrijdagmiddag en de leerkrachten van mijn jongste zoon deden een opvoering in het kader van een geschiedenisproject. De scène ging over de toekomst. Dat zag ik meteen, want de cast kwam op in zilveren pakjes en bewoog houten als robots. Toen ik zelf op de basisschool zat, zagen mijn leerkrachten ook al haar-scherp dat men in de toekomst zilver zou dragen en zou bewegen als een robot. Als kind neem je dat dan aan en sla je dat op. Zo zou de toekomst eruitzien, toch op zijn minst in het huiveringwekkende, onvoorstelbaar verre Jaar Tweeduizend. Het Jaar Tweeduizend is allang een bleek en onbetekenend regeltje in de geschiedenisboeken geworden, maar nog steeds zijn we dol op wol en linnen en volkstuintjes. Vergeten groenten worden in ere hersteld en met salsa proberen we onze Hollandse heupen wat soepelheid bij te brengen.

'We doen alsof het verleden een andere planeet is, bevolkt door wezens met andere gewoontes, behoeftes en dromen'

Jaja, voorspellen is moeilijk, zeker als het om de toekomst gaat. Het verbaast me dan ook totaal niet dat we ernaast zaten met onze zilveren pakjes en *robomoves*. Wat me wel verbaast is de hardnekkigheid waarmee de toekomst hetzelfde blijft: een totale breuk met het heden. Kijken we een paar eeuwen terug, dan zien we dat de mens en zijn gewoontes niet zo veel en niet zo snel veranderen. Zelfs niet als het om kleding gaat. Kijken we een paar duizend jaar terug, dan zien we nog steeds vrijwel dezelfde mensen als wij zijn. Hooguit wat drukker met de basis van de piramide van Maslow en iets minder met de innerlijke ontdekkingsreis naar hun diepste passie.

Als we kinderen iets over geschiedenis proberen te leren, vergeten we dat wel eens. We doen dan alsof het verleden een andere planeet is, bevolkt door wezens met andere gewoontes, behoeftes en dromen dan wij. Net zo hardnekkig blijven we een toekomst fantaseren met mensen die nauwelijks nog op ons lijken. Het is misschien minder spannend, maar we zijn altijd onszelf gebleven. Dat zal de komende millennia niet veranderen. Dat is de aard van het beestje. Jammer van de kekke pakjes en futuristische motoriek, maar we moeten maar eens iets anders verzinnen om de toekomst leuk te maken. ■

Edith van Gameren is freelance journalist en educatief auteur. In 2012 studeerde ze af als docent geschiedenis.

